

Η Καταπολέμηση των Ανισοτήτων προϋπόθεση για έναν Ειρηνικό Κόσμο

του Πάνου Τριγάζη

Μιλάμε για την ευθύνη του επιστήμονα, αλλά δεν είναι λιγότερη και η ευθύνη του πολίτη να εμπιστεύεται την επιστήμη. Το λέω αυτό διότι συχνά γνωρίζουμε την επιστημονική αλήθεια, αλλά δεν την εφαρμόζουμε. Ένα απλό παράδειγμα είναι το κάπνισμα, για το οποίο η επιστήμη έχει κατηγορηματικά αποφανθεί ότι βλάπτει σοβαρά την υγεία, αλλά πολλοί από εμάς δεν παύουμε να καπνίζουμε, με αποτέλεσμα οι Έλληνες να είμαστε αναλογικά πρώτοι ανάμεσα στους Ευρωπαίους εταίρους μας στην Ε.Ε., σε κατανάλωση καπνού. Επομένως, δεν αρκεί η γνώση αλλά χρειάζεται και η βούληση για να επικρατήσει η αλήθεια. Γι' αυτό, όταν μιλάμε για την επιστήμη, δεν μπορούμε να αποφύγουμε το ζήτημα επιστήμη και κοινωνία, κατ' επέκταση επιστήμη και πολιτική και ειδικότερα επιστήμη και διεθνείς σχέσεις. Άλλωστε, αυτή η σχέση είναι ανταπόδεικτη και μόνο από το γεγονός ότι ο ΟΗΕ καθιέρωσε «Εβδομάδα Επιστήμης για την Ειρήνη», την οποία σήμερα τιμάμε.

Μια νέα αντίληψη της ασφάλειας

Χωρίς να μπορώ να συναγωνιστώ τη Μαρία Σωτηροπούλου σε γλαφυρότητα, θα προσεγγίσω το θέμα από κοινωνικο-οικονομική σκοπιά, αφού σημειώσω ότι αν η ειρήνη στην εποχή μας έχει πολυδιάστατο περιεχόμενο, και δεν είναι μόνο, μη-πόλεμος ή ζήτημα μόνο διακρατικών αλλά και ανθρωπίνων σχέσεων, τότε η αναφορά της είναι διεπιστημονική. Καμιά επιστήμη δεν μπορεί

να εξαιρεθεί από τον αγώνα για έναν ειρηνικό κόσμο, ο οποίος χρειάζεται και εκδημοκρατισμό των διεθνών σχέσεων και βιώσιμη ανθρώπινη ανάπτυξη, μέσα από τη δίκαιη κατανομή των πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος και οικουμενικές ανθρώπινες αξίες και μια νέα αντίληψη της ασφάλειας, η οποία δεν μπορεί να είναι πια έννοια εδαφική. Χρειάζεται στην θεωρία και στην πράξη να επικρατήσει ο όρος «ανθρώπινη ασφάλεια».

Στην εποχή της αυξανόμενης διεθνοποίησης δεν αρκεί η ασφάλεια των συνόρων για να είναι ασφαλής μια κοινωνία. Προβλήματα, όπως η μόλυνση του περιβάλλοντος, δεν γνωρίζουν σύνορα. Ακόμα και ενότιες χωρών, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν μπορούν να είναι ασφαλείς όταν γύρω τους υπάρχει ανασφάλεια, όπως π.χ. στα Βαλκάνια ή στη νότια ακτή της Μεσογείου. Και επιπλέον, μπορεί τα εθνικά σύνορα μιας χώρας να μην απειλούνται, αλλά στο εσωτερικό της να κυριαρχεί η ανασφάλεια λόγω της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της πείνας, της ανεργίας, της αύξησης της εγκληματικότητας, της μίστιγας των ναρκωτικών, της έξαρσης του ρατσισμού και άλλων κοινωνικών πληγών. Από τα παραπάνω, εύκολα οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι η ασφάλεια δεν κατοχυρώνεται με στρατιωτικά μέσα και ότι το όραμα ενός ειρηνικού κόσμου είναι συνυφασμένο με το όραμα ενός πιο δίκαιου και αλληλέγγυου κόσμου.

Στη διαδρομή του 20ού αιώνα, και ιδιαίτερα στο δεύτερο μισό του,

η επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος δημιούργησε τεράστιες δυνατότητες για τη βελτίωση των όρων ζωής σε όλους τους τομείς. Σε μια περίοδο που γίνεται πολύ συζητηση για την δημογραφική έκρηξη, έχει σημασία να τονιστεί ότι τα τελευταία 50 χρόνια ο υπερδιπλασιασμός του πληθυσμού της γης, συνοδεύτηκε από τον υπερεπταπλασιασμό του παγκόσμιου πλούτου (το παγκόσμιο ΑΕΠ αυξήθηκε από 3 τρισεκατομμύρια δολάρια το 1950 σε 22 το 1992), με αποτέλεσμα το κατά κεφαλήν εισόδημα να τριπλασιαστεί. Επομένως, τεχνικά η γη απέκτησε μεγαλύτερη δυνατότητα να θρέψει όλους τους κατοίκους της.

Επίσης, αδιάψευστος μάρτυρας της βελτίωσης των όρων ζωής της ανθρωπότητας, είναι το γεγονός ότι η μέση διάρκεια ζωής στην γη αυξήθηκε από 53,4 χρόνια το 1960 σε 65,5 χρόνια το 1992, με αναλογικά μεγαλύτερη βελτίωση αυτού του δείκτη στον «Τρίτο κόσμο», όπου από 46,1 χρόνια το 1960 έφθασε τα 63 χρόνια το 1992. Ας σημειωθεί -για να πούμε και κάτι αισιόδοξο για τη χώρα μας- ότι οι Έλληνες είναι πέμπτοι στον κόσμο και δεύτεροι στην Ε.Ε. (μετά την Ισπανία) σε μακροβιότητα με 77,3 χρόνια προσδοκώμενη μέση διάρκεια ζωής το 1992.

Πού είναι, όμως, το πρόβλημα; Είναι στο γεγονός ότι την ίδια περίοδο σημειώθηκε αύξηση των ανισοτήτων στον κόσμο. Έτσι, η αναλογία εισοδήματος του πλουσιότερου 20% και του φτωχότερου 20% του παγκόσμιου πληθυσμού, από 30 προς 1 το 1960, έφθασε σε 60 προς 1 το 1992. Η διεύρυνση του χάσματος Βορρά-Νότου μπορεί να είναι η πιο κραυγαλέα, αλλά όχι η μοναδική έκφραση των μεγάλων ανισοτήτων στον κόσμο. Στις πιο αναπτυγμένες χώρες η αυξανόμενη ανεργία, η

Ο Π. Τριγάζης είναι οικονομολόγος, γεν. γραμματέας της «Κίνησης Πολιτών κατά του Ρατσισμού». Το παρόν κείμενο αποτέλεσε την εισήγηση του συντάκτη στην εκδήλωση «Επιστήμη, Ειρήνη και Ανισότητες στον Κόσμο», που οργανώθηκε στο ΕΜΠ το Νοέμβριο του 1994.

φτώχεια και τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού εντείνουν τις ανισότητες και διαμορφώνουν μια τάση «κοινωνικού Δαρβινισμού» -σύμφωνα με έκφραση του Γ.Γ. του ΟΗΕ Μπούτρες Γκάλι- όπου επιβιώνουν μόνο οι πιο «ικανοί». Η τεχνολογική πρόοδος οδηγεί σε πολλούς τομείς στο φαινόμενο της «ανάπτυξης με ανεργία» (Jobless growth), θέτοντας επί τάπητος τα θέματα της ανακατανομής της εργασίας μέσα από τη μείωση του εργασίου χρόνου και της εκτεταμένης επανειδίκευσης των εργαζομένων.

Το πρόβλημα των στρατιωτικών δαπανών

Η μείωση των στρατιωτικών δαπανών παραμένει ένα από τα θέματα-κλειδιά στην υπόθεση της ειρήνης και της καταπολέμησης των μεγάλων ανισοτήτων στο σύγχρονο κόσμο. Οι δαπάνες αυτές τροφοδοτούν τον μιλιταρισμό, αφαιρούν πολύτιμους πόρους από τον κοινωνικό τομέα, περιορίζουν ή εκμηδενίζουν τις επιλογές ανάπτυξης των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών και αυξάνουν την εξάρτησή τους από τις χώρες-προμηθευτές όπλων και τις πολυεθνικές που επιδίδονται στο εμπόριο των όπλων. Είναι ενδιαφέρον και συνάμα ενδεικτικό της αναξιοπιστίας του σημερινού συστήματος διεθνών σχέσεων, το γεγονός ότι το 86% του παγκόσμιου εμπορίου των όπλων αναλογεί στα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, δηλαδή στις χώρες που είναι κατ' εξοχήν αρμόδιες για τη διατήρηση της διεθνούς ασφαλείας.

Το χάσμα Βορρά-Νότου σε αριθμούς

	Τρίτος Κόσμος	Αναπτ. χώρες	Κόσμος συνολικά
Μέση διάρκεια ζωής (1992)	63 χρόνια	74,5	65,6
Κατά κεφαλή εισόδημα (δολ. ΗΠΑ)	880 δολ.	14.920	4.160
Πληθυσμός ανά γιατρό (1990)	6.670	390	5.260
Επιστήμονες και τεχνικοί ανά 10.000 κατοίκους (1986-90)	9	85	25
Παιδική θνησιμότητα ανά 1.000 γεννήσεις	69	13	60
Ραδιόφωνα ανά 100 κατοίκους (1990)	18	113	37
Τηλεοράσεις ανά 100 κατοίκους (1990)	5,5	54,4	14,7
Φύλλα ημερ. εφημερίδων ανά 100 κατοίκους (1990)	4,4	30,3	9,2
Αυτοκίνητα ανά 100 κατοίκους (1989-90)	3	50	15
Τηλέφωνα ανά 100 κατοίκους (1990-92)	3,1	47,8	13
% ΑΕΠ για κοινωνική ασφάλιση (1985-90)	2,7	16,2	14,7
% ΑΕΠ για την υγεία (1985)	4,2	9,4	8,6
% ΑΕΠ για στρατ. δαπάνες (1990-91)	3,5	3,4	3,4

Πηγή: UN Human Development Report 1994

Το πρόβλημα των στρατιωτικών δαπανών παρουσιάζει ζωηρό ενδιαφέρον και για τη χώρα μας, η οποία υπερτερεί έναντι όλων των χωρών της Ε.Ε. και των περισσότερων χωρών του κόσμου σε ποσοστό του ΑΕΠ που απορροφά ο τομέας αυτός (5,5 του ΑΕΠ το 1990-91 έναντι 2,9% του μέσου όρου στην Ε.Ε. και 3,4% του παγκόσμιου ΑΕΠ στις παγκόσμιες στρατιωτικές δαπάνες). Ανάλογη οξύτητα έχει το πρόβλημα αυτό και για την Τουρκία, της οποίας η πολιτική απέναντι στη χώρα μας τροφοδοτεί ένα αδιάκοπο κνηνητό των εξοπλισμών, με αποτέλεσμα οι δύο χώρες να είναι μεταξύ των πρώτων σε εισαγωγές όπλων στον κόσμο, όπως προκύπτει από τον πίνακα: 1

Αξιοσημείωτο είναι ότι οι εισαγωγές όπλων της Ελλάδας και της

Τουρκίας βρίσκονται αυξανόμενες σε μια περίοδο που σημειώνεται σημαντική μείωση στις παγκόσμιες στρατιωτικές δαπάνες και στις εξαγωγές όπλων. Ειδικότερα, οι παγκόσμιες στρατιωτικές δαπάνες, μειώθηκαν από 995 δισ. δολάρια το 1987 (οι υψηλότερες μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) σε 815 δισ. δολάρια το 1992, ενώ εκτιμάται ότι το 1994 θα είναι 767 δισ. δολάρια. Από τη μείωση της περιόδου 1987-94 προκύπτει ένα ποσό ύψους 933 δισ. δολαρίων, αν αθροίσουμε τις διαφορές στις παγκόσμιες στρατιωτικές δαπάνες μεταξύ του 1987 και κάθε επόμενου χρόνου ως το 1994. Πρόκειται για το λεγόμενο «ειρηνικό μέρισμα».

Η εικόνα του Πίνακα 2, δεν προσφέρεται για πανηγυρισμό αφού οι παγκόσμιες στρατιωτικές δαπάνες παραμένουν πολύ υψηλές, αντιστοιχώντας το 1992 αθροιστικά στο ετήσιο εισόδημα χωρών, όπου ζούσε το 49% του παγκόσμιου πληθυσμού. Επιπλέον, σύμφωνα με την ίδια έκθεση ο στρατιωτικός τομέας εξακολουθούσε να απασχολεί 1,5 εκατομμύριο από τα 5-7 εκατομμύρια των ασχολουμένων στην έρευνα και την ανάπτυξη το 1990. Δείχνει, όμως, ο πίνακας αυτός το μέγεθος των πόρων που μπορούν να εξοικονομηθούν για ειρηνικούς σκοπούς,

Πίνακας 1: Οι χώρες με τις μεγαλύτερες εισαγωγές όπλων

	1988 (εκατ. δολ. ΗΠΑ)	1992 (εκατ. δολ. ΗΠΑ)	Σύνολο 1988-92 (εκατ. δολ. ΗΠΑ)
Ινδία	3.709	1.197	12.235
Ιαπωνία	2.544	1.095	9.224
Σαουδική Αραβία	2.441	883	8.690
Αφγανιστάν	1.264	1.215	7.515
Ελλάδα	814	19	6.197
Τουρκία	1.447	1.511	6.167
Ιράκ	2.845	596	4.967

Πηγή: UN Human Development Report 1994

Πίνακας 2: Εξελίξεις των παγκόσμιων στρατιωτικών δαπανών 1987-94 (δισ. δολάρια σε τιμές 1991)

Έτος	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*	1994*	1987-94
Κόσμος	995	970	945	890	855	815	790	707	7027
Μειώσεις	0	25	50	105	140	180	205	228	993
Αναπτυγμένες χώρες	850	835	815	760	725	690	669	649	5593
Τρίτος κόσμος	145	135	130	130	130	125	121	118	1034

Πηγή: UN Human Development Report 1994
 * Τα νούμερα για το 1993 και 1994 είναι κατ' εκτίμηση.

αν αυτή η τάση της μείωσης των στρατιωτικών δαπανών συνεχιστεί και αυξηθεί. Ιδιαίτερα ωφελημένοι απ' αυτό μπορούν να βγουν οι χεμαζόμενοι λαοί του Τρίτου Κόσμου.

Η πορεία σε αυτή την κατεύθυνση δημιουργεί νέες ευθύνες για τους επιστήμονες να συμβάλουν με τις γνώσεις τους, ώστε να προχωρήσει ο αποπλιτισμός και η μετατροπή πολεμικών βιομηχανιών (υπόθεση δύσκολη και δαπανηρή), να διευθετηθούν οι εστίες έντασης στον κόσμο, να καταργηθεί η λεγόμενη στρατιωτική βοήθεια (που αυξάνει το δυσβάσταχτο εξωτερικό χρέος πολλών χωρών), να υπάρξει αυστηρός έλεγχος του παγκόσμιου εμπορίου των όπλων, να διαμορφωθούν νέα προγράμματα βοήθειας για την ανάπτυξη των χωρών του Νότου και γενικότερα για τον εκδημοκρατισμό και την αναβάθμιση του ΟΗΕ, ώστε να μπορεί να εγγραφεί μια νέα ειρηνική, δίκαιη, οικολογική και αλληλέγγυα παγκόσμια τάξη.

Social Summit

Μπροστά μας έχουμε την Παγκόσμια Διάσκεψη του ΟΗΕ για την Κοινωνική Ανάπτυξη (SOCIAL SUMMIT), που θα πραγματοποιηθεί τον Μάρτη του 1995 στην Κοπεγχάγη. Είναι μια ευκαιρία για κινητοποίηση και του επιστημονικού κόσμου, ώστε να διαμορφωθούν συγκεκριμένες πολιτικές και προτάσεις για «την καταπολέμηση της φτώχειας, την οικοδόμηση της αλληλεγγύης, και τη δημιουργία θέσεων

εργασίας», σύμφωνα με το σύνθημα της Διάσκεψης.

Το πιο επίμαχο ζήτημα της Διάσκεψης θα είναι η εξασφάλιση πόρων για την κοινωνική ανάπτυξη και από πού θα προέλθουν αυτοί οι πόροι. Προτάσεις υπάρχουν, αλλά είναι πολύ επιβλητικές αν υπάρχει η βούληση των ισχυρών της γης να τις αποδεχθούν και να τις εφαρμόσουν.

- Μία πρόταση είναι η ετήσια μείωση κατά 3% των στρατιωτικών δαπανών, που θα μπορούσε να δώσει στην περίοδο 1995-2000 ένα «ειρηνικό μείρισμα» ύψους 460 δισ. δολλαρίων, περίπου, όσο είναι το ετήσιο εισόδημα των 55 φτωχότερων χωρών.
- Άλλη πρόταση είναι η επιβολή ειδικού φόρου στις μη-ανανεώσιμες μορφές ενέργειας, π.χ. ένα δολλάριο σε κάθε βαρέλι πετρέλαιο, που θα επέδιδε περίπου 66 δισ. το χρόνο.
- Μια τρίτη πρόταση που έχει καταθέσει ο νομπελίστας οικονομολόγος James Tobin, είναι να επιβληθεί φόρος 0.5% στην διεθνή κίνηση του κερδοσκοπικού κεφαλαίου. Ακόμα και το ένα δέκατο ενός τέτοιου φόρου, θα μπορούσε να αποφέρει 150 δισ. δολάρια το χρόνο.
- Παράλληλα, πρέπει να αντιμετωπιστεί ριζικά το πρόβλημα του εξωτερικού χρέους των χωρών του «Τρίτου κόσμου», που ανέρχεται στα 1.168 δισ. δολάρια. Σε 88 από αυτές τις χώρες, το εξωτερικό τους χρέος

αντιστοιχεί στο 81% του ΑΕΠ, καθιστώντας εντελώς αδύνατη κάθε προοπτική ανάπτυξης. Το χρέος των χωρών αυτών πρέπει να καταργηθεί.

- Η επίσημη αναπτυξιακή βοήθεια, που σήμερα δεν ξεπερνά το 0,36% του ΑΕΠ, κατά μέσο όρο, των χωρών που τη χορηγούν, και το 1,3% του ΑΕΠ των χωρών που τη λαμβάνουν, πρέπει να διπλασιαστεί, και επιπλέον, να ελεγχθεί πιο αυστηρά ο προορισμός αυτής της βοήθειας. Αντίθετα, πρέπει να καταργηθεί η στρατιωτική βοήθεια.

Η αναπτυξιακή βοήθεια στον «Τρίτο κόσμο», πρέπει να αποτελέσει ένα από τα όπλα του ΟΗΕ, αν πρόκειται να επικρατήσει η λογική της προληπτικής διπλωματίας στο ειρηνευτικό του έργο και όχι η εκ των υστέρων προσπάθεια για την επιβολή της ειρήνης, που είναι πολύ πιο δαπανηρή και συχνά ατελέσφορη. Εάν, για παράδειγμα, τα 2 δισ. δολάρια, που κόστισε, μόνο το 1993, η παρουσία δυνάμεων του ΟΗΕ στη Σομαλία, είχαν διατεθεί 10 χρόνια πριν για την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της αφρικανικής αυτής χώρας, ίσως να είχε αποφευχθεί η σημερινή της τραγωδία.

Η βοήθεια του αναπτυγμένου βορρά στους λαούς του Νότου, δεν είναι ελεημοσύνη, αλλά ανάγκη και χρέος. Είναι ανάγκη, διότι στο σημερινό κόσμο της αυξανόμενης αλληλεξάρτησης, αυξάνεται η κοινότητα της μοίρας όλων των ανθρώπων, ιδιαίτερα απέναντι σε προβλήματα, όπως το οικολογικό και η διεθνής ασφάλεια. Και είναι χρέος, διότι στην άγρια εκμετάλλευση αυτών των λαών, στηρίχθηκε ένα μεγάλο μέρος της δικής μας ανάπτυξης.

Όλα αυτά ίσως ηχούν ρομαντικά. Όμως έχει συμβεί πολλές φορές οι ρομαντικοί του χτες να αποδεικνύονται ρεαλιστές του αύριο.